

Geographical motifs in Turkish folk music lexicon and similarity analysis

Türk halk müziği söz varlığında coğrafi motifler ve benzerlik analizi¹

Mehmet Gürbüz²
Mehmet Şahin³

Abstract

Turkish folk music, as the name implies, is music that comes from the people and it is a kind of music that defines and tells the people. It is significantly affected by the physical and human features of the region where it is said. Turkey which is located on Anatolia that hosts many civilizations through history has rich folk music culture.

The purpose of this study is to determine the effect of geography in shaping Turkish folk music and to specify Turkish folk music regions. For this purpose, 4440 Turkish folk music works which are hold in TRT repertoire are scanned and the geographic words in these works are classified according to provinces. According to these selected words, similarity levels of the provinces are identified. Hierarchical clustering analysis is applied to determine the similarity levels of the provinces. Similarity distance between provinces is calculated with the hierarchical cluster analysis. As a result of this analysis, the works of Turkish folk music influenced by geographical features and there are some similarities and

Özet

Türk halk müziği, adından da anlaşılacağı üzere halkın içinden çıkmış, halka mal olmuş, halkı anlatan ve halkı tanımlayan bir müzik türü olup, söylendiği yörenin fiziki ve beşeri özelliklerinden önemli ölçüde etkilenmektedir. Tarih boyunca medeniyetleri üzerinde barındıran Anadolu'da yer alan Türkiye, Türk halk müziği bakımından çok zengin bir kültüre sahiptir.

Bu çalışmanın amacı, Türk halk müziği eserlerinin şekillenmesinde coğrafi çevrenin etkisini tespit etmek ve Türk halk müziği bölgelerini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda TRT repertuarında yer alan 4440 adet sözlü Türk halk müziği eseri taranarak, bu eserlerde geçen coğrafi kelimeler illere göre tasnif edilmiştir. Bu coğrafi kelimelere göre illerin benzerlik düzeyleri belirlenmiştir. İllerin benzerlik düzeylerini belirlemek için *hiyerarşik kümeleme (kluster) analizi* uygulanmıştır. İller arasındaki benzerlik mesafesi aglomeratif hiyerarşik küme analizi ile hesaplanmıştır. Bu analizler sonucunda Türk halk müziği eserlerinin coğrafi özelliklerden etkilendiği gibi yöre ve bölgeler arasında

¹ Bu çalışma "Türk Halk Müziği'nde Coğrafi Motifler ve Türküler Atlası" adlı Yüksek Lisans Tezi'nden hazırlanmıştır

² Yrd. Doç. Dr., KSÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, mgurbuzksu@gmail.com

³ Öğretmen, İzmir Bayındır İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Coğrafya, mehmetuzaysahin@mynet.com

interactions between localities and the regions. According to geographic vocabulary similarities used in the works of Turkish folk music, Turkey is divided into six regions, namely Western Anatolia, Central Anatolia, East Anatolia, Middle East Anatolia, Southeast Anatolia and the Black Sea region.

etkileşim ve benzerlikler olduğu tespit edilmiştir. Türk halk müziği eserlerinde kullanılan coğrafi kelime benzerliklerine göre; Türkiye'nin Batı Anadolu, Orta Anadolu, Doğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz olarak altı bölgeye ayrıldığı belirlenmiştir.

Keywords: Turkish folk music; geography; similarity; regions; hierarchical cluster analysis

Anahtar Kelimeler: Türk halk müziği; coğrafya; benzerlik; bölgeler; hiyerarşik kümeleme analizi

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

1. Giriş

Batıda, müzik ile mekan arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için coğrafyacılar tarafından bir çok çalışma (Kong, 1995; Carney, 1998; Morgan, 2001; Bell ve Gripshover, 2005; Hudson, 2006) yapılmasına rağmen Türkiye'de coğrafyacılar tarafından bu konuda herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Türkiye'deki müzik türlerinden biri olan Türk halk müziği (THM), yüzyıllardan beri süregelen bir geleneğin parçası olan türkülerin ve halk edebiyatımızın ezgi eşliğinde söylenen şiirleri olması bakımından edebi ve sanatsal bir özellik taşımaktadır. Edebiyat, tarih, din, felsefe, sosyoloji, folklor gibi birçok bilim dalında yer bulabilen Türk halk müziği, geniş bir coğrafi alanı kapsayan ve uzun zaman içerisinde oluşan önemli bir beşeri kaynak olup bölge ve yörelere göre çeşitli farklılıklar göstermektedir. İlk bakışta birbiriyle ilişkisiz iki alan gibi görünen coğrafya ile Türk halk müziği arasında detaylı bir inceleme yapıldığında yakın bir ilişki olduğu görülür. Bu ilişkiyi gerek türkülerde geçen coğrafi kelimelerin dağılımından, gerekse müziksel özelliklerin (söz, usûl, ayak, tür vb.) yöreler ve bölgelere göre benzerlik veya farklılıklar göstermesinden anlayabiliriz. Türk halk müziği söz varlığındaki benzerlik ve farklılıkların temelinde mekânsal (coğrafi) özelliklerin etkili olduğu söylenebilir (Ford, 1971; Smith, 1997; White ve Day, 1997; Shobe ve Banis, 2010).

Mekânsal özelliklerden büyük oranda etkilenen Türk halk müziği, Kültür Coğrafyası araştırma metotları ve perspektifi doğrultusunda analiz edilebilir. Bu çalışmada, Türk halk müziği eserleri ile mekan arasındaki ilişkiler coğrafi bakış açısı ve metodolojisi doğrultusunda analiz edilecektir.

1.1. Türk halk müziğinin tanımı ve genel özellikleri

Türkiye'deki müzik türlerinden biri olan Türk halk müziği⁴ eserleri (Türküler ve oyun havaları), Türk insanının sevincini, üzüntüsünü, heyecanını, coşkusunu, kızgınlığını, sitemini vb. duygularını dile getiren, aynı zamanda yaşanan mekânın fiziki ve beşeri özelliklerinden de bahseden, sözlü veya sözsüz ezgilerin tümüdür. Türk halk müziği, adından da anlaşılacağı üzere halkın içinden çıkmış, halka mal olmuş, halkı anlatan ve halkı tanımlayan bir müzik türüdür. Halkın içinden çıktığı için tekdüzen olmayan bir ezgi, usûl, ayak (makam) ve söz yapısına sahip olup anlatılması ve sınıflandırılması kolay olmayan, karmaşık bir yapıya sahiptir. Bir ezginin halk müziği olabilmesi için halkın duygularını ve düşüncelerini (acı, sevinç, coşkunluk, gurbet, öğüt, sevgi, vb), ortak uğraşlarını ve geçim yollarını (iş alanları, tarım, teknik, hayvancılık vb), uğradıkları ortak sıkıntıları ve kazandıkları başarıları (yangın, sel, deprem, tutsaklık, yengi, yenilgi, bayram vb), ortak kahramanlarını (toplum önderleri, destan erleri, kaçaklar vb), doğanın kendisini ve kimi doğa olaylarını (kar, kış, bahar, yayla, dağ, ırmak, yağmur vb), kimi hayvanlarla ilişkilerini (at, kedi, köpek, horoz vb övme, gülmece doğuran yerme yoluyla) ele alan sözlerle donanmış yalın, ancak içten gelen ezgiler ve bu ezgi ve sözlerin yaratının ürünü (anonimlik) olması gerekmektedir (Birdoğan, 1988). Bir sanat endişesi olmadan, halkın duygu ve düşüncelerini, sevinç ve acılarını, yığıtlık, göç, sevgi, sıla özlemi ve daha nice güncel yaşamın toplumsal olaylarını, sade fakat içten gelen ezgilerle anlatabilen ve halkın ortak yaratma gücünün ürünü olan müzik, halk müziği kavramını içerir (Arseven, 1977:83). Çakar'a göre Türk halk müziği, halkın yaşantısını, düşüncesini, duygularını, olaylarını, yaşadığı yörenin adet ve geleneklerinin etkisi ile kendine özgü özelliklerini ifade eden, yöreye ait sazlarla söylenen, söz ve bestesini halkın kendisinin yarattığı ortak yapıttır, anonimdir (Çakar, 2004:41). Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi Türk halk müziği sözleri, söylendiği yörenin coğrafi özelliklerinden önemli ölçüde etkilenmektedir.

Türk halk müziği içindeki halk edebiyatının ezgi eşliğinde söylenen şiir türüne türkü adı verilmesine rağmen, bu terim tüm halk müziği türleri için (uzun hava, zeybek gibi) kullanılan genel bir kavram haline gelmiştir. Türkü, Türk halk şiiri türlerinin ezgiyle söylenen şekli olup Türk halkının ortaklaşa yarattığı sözlü ve ezgili ürünleridir (Özbek, 1994:63). Türküyü diğer halk edebiyatı şiirlerinden ayıran en önemli özelliği ezgisidir (Batur, 1998:46). Türkü, türlü ezgilerle söylenen, bir anonim halk şiiri nazım biçimidir (Dilçin, 2007:289). Türküler, insanoğlunun başına gelen olayları, bunun toplum içindeki iz ve akislerini, aşk, hasret, gurbet gibi yeryüzünün ortak duygularını, mertlik ve kahramanlık gibi milli karakteri, tarihi olayları konu alan bir kültür hazinesidir (Özbek, 1994:63). Türkü; hece ölçüsüyle yazılmış, halk ezgileriyle bestelenmiş şiir olup

4. Bu çalışmada Türk halk müziği yerine zaman zaman alışlagelmiş bir söylem olarak "türkü" sözcüğü kullanılmıştır.

halk edebiyatının sözlü geleneğinden doğan, ağızdan ağıza yayılarak yaşatılan ve genellikle yaratıcısı bilinmeyen ezgilerdir (Sözer, 1996:716). Türkü, “Türk” sözcüğünün sonuna nispet eki “ı” ulanarak Turki türetilmiş, bu sözcük zamanla Türkü biçimine girmiş olup Türk’e ilişkin, Türk’e mensup, Türk’e özgü, Türklere ait olan, Türklere ilgili olan anlamlarına gelir (Batur, 1998:46, Güzel ve Torun, 2005:366, Macit ve Soldan, 2005:85) ve Türklere ilgili ezgilerin, halk şarkılarının tamamı anlamında kullanılmaktadır (Atılğan, 1997:41). Yazarların bazıları Türklere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkıları olarak tanımlarlar (Güzel ve Torun, 2005:366). Bu tanımlardan yola çıkarak türkü kavramını kısaca, Türk halkının ortak bir şekilde oluşturduğu, çeşitli formları olan, yöreye göre değişiklik gösteren, çoğunun bestecisinin belli olmadığı fakat gelişen teknoloji ile birlikte artık kayıt altına alınabilen, halk oyunlarına eşlikte de söylenen halk ezgileri olarak tanımlamak mümkündür (Şahin, 2010:8).

Türkiye, bulunduğu coğrafi lokasyonu gereği birçok özellikler açısından köprü durumunda olduğu gibi halk müziği özellikleri bakımından da bu özelliğini yansıtmaktadır. Türklerin Orta Asya’dan getirdikleri kültürel özelliklerinin Anadolu kültürüne eklenmesiyle beraber Anadolu’da çok köklü ve zengin bir kültür birikimi ortaya çıkmıştır. Tarih boyunca medeniyetleri üzerinde barındıran Anadolu’da yer alan Türkiye, Türk halk müziği bakımından çok zengin bir kültüre sahiptir.

2. Çalışmanın Amacı

Türk halk müziği ile ilgili olarak başta müzik ve edebiyat olmak üzere çeşitli bilim dalları tarafından ilgili araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye Radyo Televizyon (TRT) Müzik Dairesi yayınlarında bulunan ve Türk halk müziği notalarına dayanarak, Türk halk müziği sözlerinin coğrafi (mekânsal) özelliklerden nasıl etkilendiğini, yani halk müziği eserlerinin şekillenmesinde coğrafyanın ne ölçüde etkisinin bulunduğunu tespit etmektir. Araştırmada daha çok Türk halk müziği eserlerindeki coğrafi sözlerin *dağılım, farklılaşma ve benzeşme* özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu amaçla Türk halk müziği eserlerinde kullanılan coğrafi kelimelere göre illerin benzerlik ve farklılıkları tespit edilerek Türk halk müziği yöre ve bölgeleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

3. Materyal

Bu çalışmada, TRT repertuarında yer alan 4440 adet sözlü Türk halk müziği eseri taranarak, bu eserlerde geçen coğrafi kelimeler illere göre tasnif edilmiştir. Türkülerdeki coğrafi kelimelerin tespitinde Türk Dil Kurumu’nun internet adresinden ulaşılan elektronik sözlükten yararlanılmış (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts) ve coğrafya bilimi ile doğrudan

ilgili olan kelimeler çıkarılmıştır. Bu kelimeler, fiziki coğrafya özelliklerini, sosyo-kültürel yapıyı, ekonomik faaliyetleri, hayvan türlerini, kahramanlık ve yiğitlikleri, yer adlarını, idari yapıyı, zamanı, yönü, ölçü birimlerini, astronomik bilgileri, askeri vb. özellikleri anlatan sözcüklerden oluşmaktadır. Belirlenen coğrafi kelimelerin her ilin türkülerinde kaçar kez geçtiği belirlenmiştir. İstatistik analizlerinin daha doğru sonuç vermesi açısından herhangi bir coğrafi kelime bir türküde kaç kez geçerse geçsin bir kere geçmiş olarak kabul edilmiştir. Ayrıca TRT Repertuarında bölge veya yöre belirtilerek (Doğu Anadolu Bölgesi, Doğu Karadeniz Bölgesi, Ege Bölgesi, Azerbaycan, Kerkük vb) tasniflendirilen türküler söz konusu yöre veya bölgelerin tüm illerine eşit olarak dağıtılmıştır.

Azerbaycan ve Kerkük dahil olmak üzere toplam 4440 türkü illere göre tasnif edilmiştir. Bu türkülerde toplam 35748 coğrafi kelime geçmekte olup, bu kelimelerden 3131'i benzersiz kelimelerden oluşmaktadır⁵. Türkülerde geçen coğrafi kelimeler konularına göre tasnif edildiğinde, özellikle tarımsal faaliyetler, hidrolojik özellikler, bitki ve çiçekler, topografya ve iklim gibi kategorilerde daha çok coğrafi kelimenin kullanıldığı belirlenmiştir. Türkülerde geçen coğrafi kelimelerin birçoğu sadece bir veya birkaç il de geçtiği için istatistiki olarak yanlış sonuçlar vermektedir. Bu nedenle türkülerde en çok geçen ilk 250 kelime çalışmada kullanılmıştır (Tablo 1). Ayrıca, TRT repertuarında bazı illere kayıtlı türkü sayının çok az, bazılarında ise çok fazla olması istatistik analizlerinde sorunlara yol açmaktadır. Bu sorunlar da bölgesel ya da yöresel karşılaştırma, etkileşim, benzerlik ve farklılaşma gibi özellikler hakkında yorum yapma gücünü azaltmaktadır. Bu sorunu gidermek için, türkülerde geçen coğrafi kelime sayısı o ilin toplam türkü sayısı ile oranlanmış ve istatistik analizinde bu oranlar kullanılmıştır. Türküler çok geniş bir alanda etkili olmasına rağmen çalışmada sadece Türkiye sınırlarında söylenenler ele alınmıştır.

4. Metot

Araştırmada TRT Müzik Dairesi Yayınları'nın notalarına sadık kalınmış, başka notalar istatistik değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Bu çalışmada, türkülerde geçen coğrafi kelimelere göre illerin benzerlik düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. İllerin benzerlik düzeylerini belirlemek için *hiyerarşik kümeleme (kluster) analizi* uygulanmıştır. Bu yöntemi kullanarak benzer özelliğe sahip objeleri veya olayları sınıflandırmak mümkündür (Koç, 2001). Kümeleme analizinde, grupların oluşması sırasında birbirine yakınlık veya uzaklık (mesafe) dikkate alınır. Bu işlem yapılırken Kareli öklid mesafesi ve Pearson yakınlık matrisi kullanılmıştır. Bu yöntemde değişkenlerin ölçek seviyeleri sonucu doğrudan etkilemektedir. Bu dezavantajı (birim farklılığını) ortadan kaldırmak

⁵ Her hangi bir türküde birden fazla geçen coğrafi kelime bir kez geçmiş olarak kabul edildiğinde türkülerde geçen benzersiz coğrafi kelime sayısı 3131 dir.

için, bütün değişkenleri standardize forma getirmek gerekir. Bu nedenle ham değerler SPSS programı kullanılarak “0” ile “1” arasında standardize edilmiştir.

Tablo 1. Türk Halk Müziği Eserlerinde Geçen Coğrafi Kelimelerin Sayısı (İlk 250 kelime)

Kelime	TGS*	Kelime	TGS	Kelime	TGS	Kelime	TGS
Dağ	875	Diken	71	Bostan	42	Davul	26
Gül	836	Sel	68	Mahalle	42	Tiren	26
Su	629	Şeker	68	Yüzük	42	Tuz	26
Yol	622	Bulut	67	Armut	41	Vurulma	26
Akarsu	534	Harman	66	Gündüz	41	Badem	25
Taş	416	Çam	65	Ot	41	Bulgur	25
Bülbül	330	Gök	64	Türkmen	41	Cihan	25
Bahçe	309	İpek	64	Yüksek	41	Doktor	25
Bağ	306	Menekşe	63	Kaymak	40	Ocak	25
Yayla	266	Tarla	63	Avcı	39	Orak	25
Kar	243	Yaprak	63	Güz	39	Yemen	25
At	241	Ağaç	62	Yük	39	Acem	24
Dünya	190	Mendil	62	Çoban	38	Araba	24
Ev	178	Ay	61	Dağ Aşma	38	Bakır	24
Duman	173	Konak	61	Gazel	38	Erzurum	24
Kuş	168	Kum	61	Maral (Dişi Geyik)	38	Gelin	24
Rüzgar Esmesi	167	Meşe	61	Yokuş	38	İniş	24
Bal	164	Suna (Erkek Ördek)	61	Basma	36	Kebap	24
Altın	163	Balık	60	Buğday	36	Kilim	24
Gece	158	Biçme	60	Söğüt	36	Mercan	24
Çiçek	157	El	59	Bel	35	Meyve	24
Ay	151	Köprü	58	Dalga	35	Saray	24
Koyun	150	Arpa	56	Vurma	35	Yağ	24
Deniz	146	Fidan	56	Yolcu	35	Yazı	24
Dal	131	Gemi	56	Ceviz	34	Yılan	24
Kale	127	Kiraz	56	Çadır	34	Kayık	23
Sabah	124	Kış	54	Çarşı	34	Lira	23
Yaz	122	Yıl	54	Fes	34	Meydan	23
Elma	119	Değirmen	53	Yayıma	34	Para	23
Kuzu	118	Kahve	53	Bayır	33	Akarsu Kenarı	22
Dam	116	Selvi	53	Biber	33	Ayvan	22
Üzüm	115	Aşağı	52	Derin	33	Bent	22
Pınar	114	Çöl	52	Dut	33	Bulanık	22
Düzlük	112	Fındık	52	Çağlamak	32	Direk	22
Gün	112	Göç	52	Gömlük	32	Gütme	22
Çimen	109	Şahin	52	Kervan	32	Nergis	22
Güneş	108	Güvercin	51	Rüzgar	32	Pencere	22
Keklik	108	Kömür	51	Çalı	31	Saman	22
Köy	106	Kuyu	51	Çınar	31	Sıla	22
Yıldız	103	Soğuk	51	Halı	31	Yonca	22
Akma	102	Deve	50	Martin	31	Yorgan	22
Kaya	99	Ekin	50	Taş	31	Ardıç	21
Gurbet	96	Serin	50	Erik	30	Atlı	21
Turna	95	Tepe	50	İnci	30	Av	21
Nar	93	Düşman	49	Kaz	30	Çıra	21
Yüce	93	Lale	49	Orman	30	Çubuk	21
Toprak	90	Ördek	49	Karşı	29	Elmas	21
Akşam	86	Pazar	49	Sokak	29	Hançer	21
Çayır	86	Yazma	49	Ağa	28	İğde	21
Yağmur	86	Demir	48	Aslan	28	Kestane	21
Ayva	84	Hamam	48	Duvar	28	Mermer	21
Seher	82	Şalvar	48	Engin	28	Sağmak	21
Bahar	80	Han	47	Entari	28	Sepet	21
Gümüş	79	Asker	46	Gölge	28	Susuz	21
Karanfil	79	Toz	46	Kapı	28	Şeftali	21
Ekme	77	Asma	45	Kemençe	28	Türkü	21
Göl	76	Fistan	45	Kemer	28	Bilezik	20
Kavak	75	Buz	44	Avlu	27	Eleme	20
Ceylan	73	Hava	44	Kurşun	27	Gürgen	20
Saz (Bağlama)	73	Süt	44	Tabanca	27	Hurma	20
Sümbül	73	Testi	44	Un	27	Kara (Yeryüzü Par.)	20
Çeşme	72	Şal	43	Bey	26		
Ova	72	Tütün	43	Darı	26		

*TGS: Türkülerde geçme sayısı

İller arasındaki benzerlik mesafesi aglomeratif hiyerarşik küme analizi ile hesaplanmıştır. Bu yöntemde küme, her bir ili gruplandırarak işleme başlar ve gruplar hiyerarşik devam eder; bu durum büyük bir küme oluşturuncaya kadar sürer. İşlemin başında gözlem sayısından 1 eksik sayıda küme mevcuttur. Daha sonra birinci basamakta birbirine en çok benzeyen iller bir küme oluştururken, ardından buna yeni bir il veya başka illerin oluşturduğu yeni bir küme eklenir ve böylece üçüncü bir küme oluşmuş olur. Küme bir kez oluştuktan sonra tekrar ayrılmaz, aksine diğer kümelerle birleşir. Bu nedenle aglomeratif hiyerarşik küme sisteminde gruplar bölünüp yenilerinin oluşması hiçbir zaman gerçekleşmez. Küme veya grupların kombinasyonu için *basit bağlantı* veya *en yakın komşu tekniği* seçilmiştir. Bu teknikte ilk iki il en küçük mesafeyi ve en büyük benzerliği meydana getirerek birinci kümeyi oluşturur. Daha sonra bunlara en yakın olan diğer kümeler sırayla eklenir. Hiyerarşik kümeleme sonuçlarını göstermede *dendrogram yöntemi* kullanılmıştır. Dendrogram soldan sağa 0-25 birim olarak ölçeklendirilmiştir. Dendrogramdaki yatay çizgiler mesafeyi, dikey çizgiler ise birleşen kümeleri göstermektedir. Ölçek üzerinde kümelerin birleşme noktaları, hangi grupların oluştuğunu gösterdiği gibi, aynı zamanda aralarındaki mesafeyi de göstermektedir.

Bu çalışmada *Pearson yakınlık matrisi* kullanılarak iller arasındaki yakınlıklar tespit edilmiştir. Yakınlık matrisinde mesafe $+1$ ile -1 arasında değişmektedir. Türkülerde kullanılan coğrafi kelimeler bakımından iller birbirlerine yaklaştıkça yakınlık matrisi $+1$ 'e, uzaklaştıkça ise -1 'e yaklaşmaktadır.

Çalışmada istatistiksel hesaplamalar için SPSS Windows 11.0 programı, elde edilen sonuçların haritalanması sırasında ise ArcGIS 9.1 yazılımı kullanılmıştır.

5. Türk Halk Müziği Söz Varlığında Coğrafi Motifler ve Benzerlik Analizi

5.1. Türk halk müziği coğrafya ilişkisi

İlk bakışta birbiri ile doğrudan bir ilgi kurmanın zor olduğu zannedilen Türk halk müziği ile coğrafya kavramları arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Coğrafya en kısa tanımı ile bir mekân bilimi olup mekân üzerindeki olayları incelemektedir (Karabulut ve Gürbüz, 2002). Sanayi Devrimi öncesi coğrafi araştırmalar genellikle Dünyanın keşfi, iklim olaylarının incelenmesi, yerin ve gök cisimlerinin hareketleri gibi fiziki coğrafya konuları ağırlıklı iken; Sanayi Devrimi sonrası oluşan şehirleşme ve hızlı nüfus artışından dolayı insan faaliyetlerinin (beşeri coğrafya) incelenmesi artış göstermiştir. Coğrafya bilimi ilk zamanlarında insan-mekân ilişkisini incelerken bugün insan-insan ilişkilerini de incelemeye başlamış ve kültürel konular ön plana çıkmıştır. Tümertekin ve Özgüç (1997), kültürel unsurların coğrafya ile olan yakın ilişkisi ile ilgili görüşlerini

şu şekilde açıklamaktadır: Geleneksel olarak coğrafyacılar, maddi kültür unsurlarının mekânsal kalıplarını kültürel coğrafya çalışmalarında temel olarak kullanmışlar, daha yakın zamanlarda ise bu unsurlara maddi olmayan kültür unsurları da eklenmiştir. Folklor da dahil, maddi olmayan kültürler, halk şarkıları (türküler), peri masalları, inançlar, alışkanlıklar, dille ilgili özellikler (aksanlar, olağan olmayan terminoloji vb) gibi büyük bir çeşitliliğe sahip unsurlar yazılı ya da sözlü olarak, geleneğin bir parçası halinde nesilden nesile geçerler. Bu özelliklerin de bir coğrafi dağılımı vardır ve bunlar da coğrafyacılar tarafından incelenir (Tümertekin ve Özgüç, 1997:114). Kültür coğrafyası ise kültür gruplarını ve toplumun mekânsal işleyişi bakımından mekânsal çeşitliliklerini inceler; dil, din, ekonomi, yönetim ve diğer kültürel olguların bir yerden diğerine değişme ya da aynı kalma yollarının tasvir ve analizi üzerinde durur (Tümertekin ve Özgüç, 1998:106). Bu görüşlerden de anlaşılacağı gibi Türk halk müziği sözlerinin mekansal farklılıklar göstermesi, coğrafi dağılım ve haritalanabilir özellikler taşıması, coğrafi perspektif ve metodoloji doğrultusunda araştırılabilir olmasını göstermektedir.

5.2. Coğrafi özelliklerin Türk halk müziği söz varlığına yansımaları

Coğrafi (mekansal) özelliklerin Türk halk müziği ve halk oyunları üzerindeki etkisini anlamamız için kültür ve kültür coğrafyasını incelememiz gerekmektedir. *Kültür* kelimesi, TDK internet sözlüğünde, “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” şeklinde tanımlanmış bir kelimedir. Kültür coğrafyası konularında çalışmalar yapmış olan Tümertekin ve Özgüç (1998), kültürün oluşumu ile ilgili görüşlerini özetle şu şekilde açıklamıştır: 20. yüzyılın ilk çeyreğinde coğrafyacılar tarafından benimsenen *determinizm* doktrinine göre fiziki çevrenin -özellikle iklim ve yer şeklinin- kültürlerin biçimlenmesinde faal bir güç olduğu, benzer fiziki çevrelerin muhtemelen birbirine benzer kültürler ürettikleri kabul edilmiştir. 1930’lu yıllardan sonra determinizmin yerini alan *Possibilizm-Olasılılık* düşünce akımına göre ise kültürel mirasın insanın davranışını etkilemede en az fiziki çevre kadar önemli olduğu vurgulanmıştır. *Possibilistlere* göre, çevreden çok, insan kültürün mimarı olup kültür ve ekonominin yerel özellikleri, çevrenin sunduğu olanaklar çerçevesinde verilen kültürel kararların bir ürünüdürler (Tümertekin ve Özgüç, 1998:116). Bu görüşler ışığında kültürler incelendiğinde, insanlar yaşadığı coğrafi çevreden yararlanma şekline göre bir kültür oluşturmakta ve benzer çevrelerde yaşayan insanların kültürleri de benzer olmaktadır. Güven (1997), bu konudaki görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir. Coğrafi şartlar, insan davranışlarında belki doğrudan etkili değildir ama dolaylı olarak insanların kültürel yapılarına, ekonomik ilişkilerine ve sosyal yaşantı biçimlerine etki etmektedir (Güven, 1997:179).

TRT’de yapılan bir programda, Türk halk müziği sanatçısı bu konudaki görüşlerini şu şekilde açıklamıştır: Karadeniz türkülerinde görülen ani söz kesilmesi coğrafi etkenlerin türkülere olan etkisini göstermektedir. Örneğin türkünün,

Çayelinden o yani gıdalum yali yali

Gidelum yali yali gıdalum yali (sözler aniden kesilir)

Sırtındaki sepetun ben olayum hamalı

Ben olayım hamalı ben olayım ha (sözler aniden kesilir)

şeklinde birdenbire kesilmesinin sebebi çay taşıyan kişinin türkü söylerken ve sepeti de aynı anda taşıırken yorulması ve nefessiz kalmasına bağlanabilir. Bu durum sadece bu türküde değil birçok Karadeniz türküsünde de görülmektedir.

Yine Karadeniz Bölgesinde zor doğal koşullardan dolayı yüksek dağlık alanlarda yaşayan tarım işçileri kendi aralarında adeta bir ıslık dili oluşturmuş ve uzaktan ıslıkla iletişim kurmaktadırlar. Bu durum türkülere ve oyun figürlerine de yansımıştır. Örneğin “Gökte yıldız ay misun” türküsünün sonunda ıslık çalınmaktadır.

Toros Dağlarında yaygın olarak görülen avcılık faaliyetlerinde yaşanan olaylar da türkülerde yerini almış, özellikle keklük ve geyik avında yaşanan olaylar, avlanan hayvanların tavırları vb olaylar gerek halk oyunlarında figür olarak gerekse türkülerde ezgi ve söz olarak göze çarpmaktadır. Aytaş (2009) halk müziğindeki geyik motifi ile ilgili olarak şu görüşleri dile getirmiştir. Anadolu'nun dağlık, ormanlık bölge halkı arasında ve özellikle Toroslar'ın Gavur Dağları'nda ala geyikle ilgili ağızdan ağza dolaşan zengin bir edebiyat vardır. Bunlar zaman zaman âşıklar tarafından dile getirilmiş, yazarlar tarafından kaleme alınarak işlenmiştir. Hatta bu hikâyelerin bazı halk türkülerinin doğuşuna zemin hazırlayanları da olmuştur.

Ben de gittim bir geyiğin avına

Geyik çekti beni kendi dağına

Tövbeler tövbesi geyik avına

Siz gidin gardaşlar kaldım kayada

dizeleriyle başlayan ve avcının ağzından söylenen bu türkü, yavrusunu avlayan ana geyiğin intikam almak için avcuyu peşinden sürükleyerek bir uçurumdan düşürmesi üzerine yakılmıştır. Burada geyik avlayanın onmadığı vurgulanmak istenmiştir. Anadolu ve Azerî türkülerinde anasız kuzu, anasız ceylan, anasız geyik, anasız maral, anasız cerran, yaralı, dertli ceylan, topal geyik, yavrusundan uzaklaştırılmış geyik veya ceylan, avcı-maral gibi unsurlar büyük yer tutar (Şahin, 20010:69). Türk halk müziğinde coğrafi özelliklerin yansımalarıyla ilgili benzer birçok örnek verilebilir. Bu konuda Doğanay (2011) şu ifadeleri kullanmaktadır; Şairler şiirlerinde, güfte yazarları ve besteciler şarkılarında coğrafi çevrenin romantizminden kesin kes etkilenmişler,

çevrenin güzelliklerinden ilham almışlar, tema olarak coğrafya terimlerini yoğun bir biçimde kullanmışlardır (Doğanay, 2011)

5.3. Türk halk müziğinin beşeri hayatla olan etkileşimi

Türk halk müziği halkın acılarını, sevinçlerini, coşkularını ve buna benzer diğer duygularını dile getirmektedir. Onun için Türk halk müziği halkın dili, kulağı, gözü olmuş ve yeri geldiğinde insanları sevindirmiş, yeri geldiğinde üzmüş, hatta yargılamıştır. Türk halk müziği bu yönüyle bir “birleştiricilik” özelliği taşımaktadır. Çeşitli tarihi ve kültürel olayların türkülerde yer alması Türk halk müziğine “aktarıcılık” özelliği sağlamıştır. Türk halk müziğinde çeşitli olaylar hakkında öğütler verilmesi “öğreticilik” özelliğini göstermektedir. Coğrafi özelliklerin Türk halk müziğinde geçmesi, o yörenin coğrafi özelliklerinden bahsetmesi yönüyle Türk halk müziğinin “tanıtıcılık” özelliğini ortaya koymaktadır. Türk halk müziği şüirlerinden türkülerin düğünlerde, kına gecelerinde, oyun havalarında söylenmesi türkülerin “ışlevselliğini” belirtmektedir. Alevi-Bektaşî topluluklarının vazgeçilmez kültür ürünlerinden olan “semahlar” gerek söz, gerekse ezgi bakımından dinsel özellik taşımakta ve ayin-i cem denilen törenlerde dönülmektedir. Bu törenlerde bağlama eşliğindeki Türk halk müziği ezgilerine rastlamakta ve bu da bize Türk halk müziğinin “dini törene konu olma” özelliğini göstermektedir. Halk müziğinin dine konu olma özelliği, eski Şaman geleneklerindeki törenlerde, kopuz eşliğinde söylenen türkülerde de kendini göstermiştir. Yine çeşitli âşıkların doğrudan ülkeye ya da çeşitli illere övgü şeklinde söylediği türküler de “millî bütünlüğe katkıda bulunma” özelliği taşımaktadır.

Tüm bu özellikleriyle Türk halk müziği, tarih boyunca dillerden düşmeyen ezgiler olmuştur. Günümüz toplumunun teknolojik gelişmelerden anında etkilenmesinden Türk halk müziği de nasibini almakta ve gerek söz, gerek ezgi, gerekse diğer müzikal özellikler bakımından toplumdaki değişmelere yer vermektedir. Güngör (1993), bu konudaki görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir. Özellikle sanayileşmenin ardından yaşanan büyük göç dalgaları, türkülerde geçen konuları da doğrudan etkilemiş hatta türkülerin belli dönemlerde *arabesk* diye tanımlanan yeni bir müzik türüne doğru kaymasına sebep olmuştur. Müzik konusundaki bu değişimde, şehirlere doğru yaşanan büyük göç dalgaları ile şehre gelen kırsal kökenli insanların, hem kendi kültürünü koruyamaması hem de şehir kültürüne tam adapte olamamasının büyük etkisi vardır (Güngör, 1993:86).

Son yüzyılda beşeri hayatta meydana gelen değişim ve gelişmelerin birçoğu türkülerde yansımıştır. Özbek (1994) konu ile ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirmişlerdir: Türk halk müziği toplumun içinde yaşadığına göre, topluma yeni katılan her şeyin de türküler içinde erimesi tabiidir. Felaketlerin az olduğu toplumlarda ağıt, asayişin düzgün, haksızlığın az olduğu yerler de eşkıya

türküleri az yakılır. Teknolojinin ilerlemesiyle toplumun yararlanmasına sunulan ulaşım araçları da türkülerde yer almaya başlamıştır. Örneğin;

“Tren gelir hoş gelir, odaları boş gelir”,
 “Oğlanın adı Memet, motora takmış demet”,
 “Dağ başında ufak ufak kumrular,
 Otobüs içinde ağlar yavrular”

türkülerinde görüldüğü gibi toplum hayatına katılmaları daha yarım yüzyılı geçen bir zamanda, araçlar önemleri nispetinde türkülerde yerlerini almışlardır (Özbek, 1994:66).

“Trabzon’dan çıktım uzun yazılar
 Yağlı kurşun yedim yaram sızılar
 Evde ağlaşıyor körpe kuzular
 Ana ben vuruldum yaram derindir
 Çömlekçi’ den çıktım başım selâmet
 Boztepe’ye vardım koptu kıyamet
 Çocuklarım olsun hakka emanet
 Ana ben vuruldum yaram derindir”

dizeleri ise Sovyet işgali sırasında batıya göç edenlerin yaktığı göçmen türkülerine örnektir. Görülüyor ki toplumda yaşanan kötü veya iyi beşeri olaylar ve değişimler türkülerde yerini almakta ve tüm topluma mal olmaktadır.

5.4. Türk halk müziği söz varlığında coğrafi kelimelere yüklenen anlamlar

Türk halk müziğinde kullanılan ve coğrafi özellik taşıyan kelimeler çok çeşitli manalara gelebilmektedir. Örneğin türkülerin birçoğunda geçen *dağlar* kelimesi kimi zaman yârinden uzak kalan bir kişinin sitemini, kimi zaman haksızlıklardan dolayı dağa çıkan bir eşkiyanın kurtuluşunu, kimi zaman da coşkun duyguların ifadesini (Bir of çeksem karşı ki dağlar yıkılır) belirterek bir anlam kazanmaktadır.

Dağlar dağımdır benim,
 Gam ortağımdır benim,
 Dağlar siz ne dağlarsınız,
 Bir sevdalı başa benzer (Elazığ türküsü Rep. No 554)

Senin yazın kışa benzer
 Bir edalı başa benzer
 Çok içmiş sarhoşa benzer

Duman eksilmeyen dağlar

Ah dağlar ah ulu dağlar

Eşinden ayrılan ağlar (Tamaşvarlı Aşık Hasan-Kazım Birlik)

Bulutlar öper yüzünü

Bizim dağların dağların

Baharda görsen nazını

Bizim dağların dağların (Kurbani Kılıç, Sarıkamış)

Nice koç yiğitler yere serilir

Ferman padişahın dağlar bizimdir (Muharrem Ertaş, Kırşehir Rep. No 208)

Başı duman pare pare

Yol ver dağlar yol ver bana (Aşık Yener)

Anlam yüklenen diğer coğrafi unsurlardan ırmaklara ise taşkınlara, can-mal kayıplarına neden olduğu için cani, kudurmuş, hain gibi benzetmeler kullanıldığı gibi, doğaya verdiği canlılık ve bereketten dolayı da *ne boş akarsın* gibi övgü ve minnet dolu tabirler kullanılmaktadır.

Bağlarda bülbülün ötmemesi genelde ağıtlarda sık geçen ifadelerdendir. Bunun anlamı da ölen insanlar için bülbülün de yas tuttuğu şeklindedir. Ya da sorun yaşayan, mutsuz olan, yakınıni kaybetmiş insanların bağında bülbülün ötmesi, türkülerde hoş olmayan bir durum olarak dile getirilmiştir. Aşık Veli Aydın'ın Tokat yöresi türküsündeki

Bülbül ne ötersin virandır bağın

Yıkılsın şehrinde çöl kalsın bağın

dizeleri veya Pir Sultan Abdal'ın dile getirdiği ve günümüzde de hâla yaygın olarak çalınıp söylenen

Ötme bülbül ötme şen değil bağın

Dost senin derdinden ben yana yana

dizelerinde bülbülün bağda ötmesine yas tutma ya da mutluluk belirtme anlamları yüklenmiştir.

Allı turnam bizim ele varırsan

Şeker söyle kaymak söyle bal söyle (Keskinli Hacı Taşan Rep. No 944) dizelerinde,

Turnam gidersen Mardin'e turnam yâre selam söyle

Karlı dağların ardından turnam yâre selam söyle. (Aşık Kerem)

dizelerinde veya

Durnalar dizi dizi Aşar dağı denizi

Uçun sılama doğru Dilanım bekler sizi (Adıyaman türküsü Rep. No 3406)

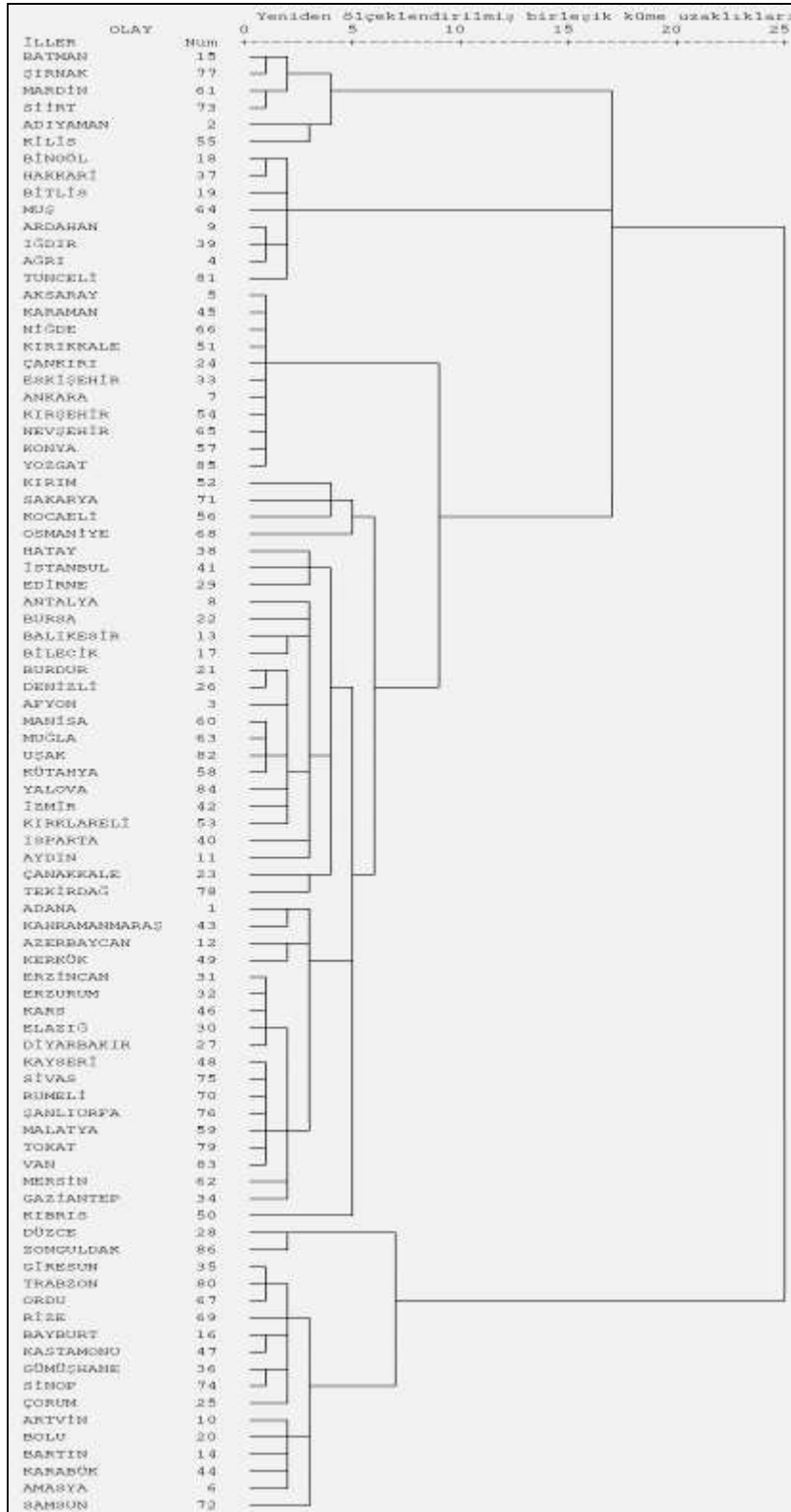
dizelerinde, turnanın göçebe bir kuş olması, adeta duygusal bir posta aracı olarak düşünülmüş ve turnalara aracı özelliği verilmiştir. Turnalara selam getiren, selam götüren ve uzakları yakın eden bir anlam yüklenmiştir.

Yukarıda verilen örneklerde görüldüğü gibi türkülerde geçen birçok coğrafi kelimeye çeşitli anlamlar yüklenebilmektedir. Türkülerde geçen coğrafi kelimelerin bazılarının da sanat yapmak için veya mecazi manada kullanıldığı bilinmektedir. Türkülerde coğrafi kelimelerin amacının dışında mecaz veya sanat için kullanılmış olması bu çalışmanın verilerinin güvenilirliğini azaltmaktadır. Fakat bu tür çok yönlü halk kültürüne yönelik çalışmaları istatistik metodlarla çalışırken bu gibi sorunlar her zaman olacaktır.

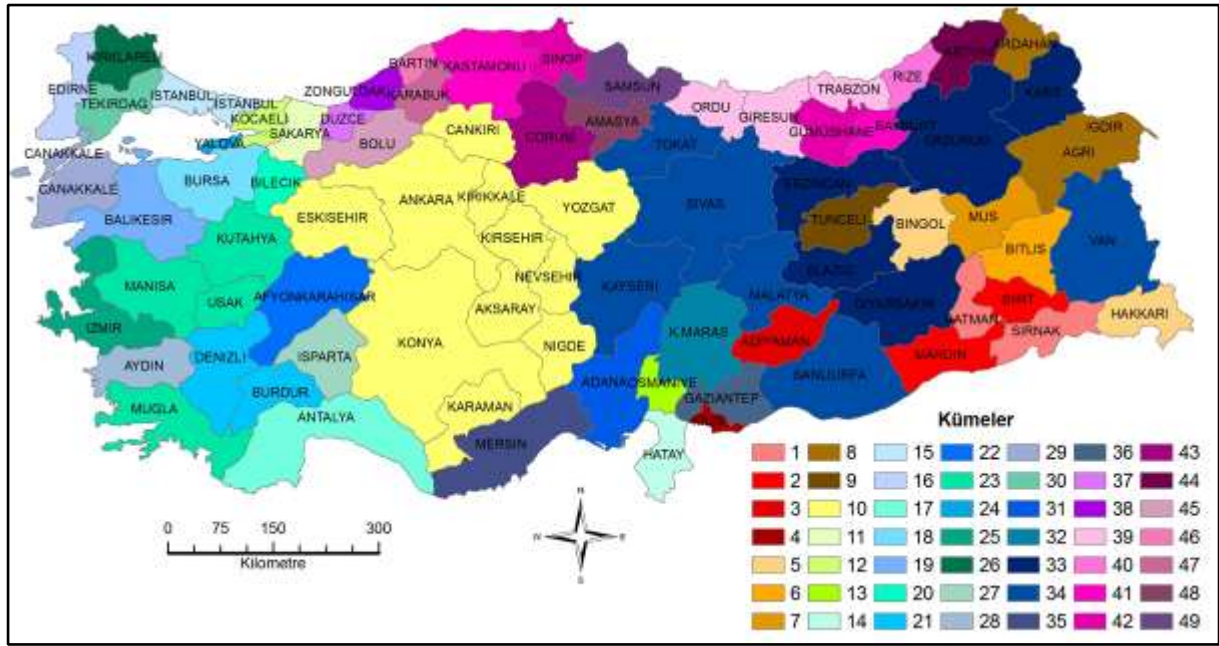
5.5. Türk halk müziği söz varlığında geçen coğrafi kelimelere göre benzerlik analizi

Türk halk müziği sözlerinde geçen coğrafi kelimelere göre birbirine en çok benzeyen illeri belirlemek amacıyla Hiyerarşik kümeleme analizi uygulanmış ve bir dendrogram oluşturulmuştur (Şekil 1).

Dendrogramda; Bir birimlik mesafede il grupları incelendiğinde genel olarak parçalı bir yapı görülmekle beraber bazı komşu illerin belirli kümelerde toplandığı görülmektedir (Şekil 2). Özellikle İç Anadolu'da Aksaray, Karaman, Niğde, Kırıkkale, Çankırı, Eskişehir, Ankara, Kırşehir, Nevşehir, Konya, Yozgat bir grup, Kayseri, Sivas, Şanlıurfa, Malatya, Tokat, Van bir grup, Doğu Anadolu'da Erzincan, Erzurum, Kars, Elazığ, Diyarbakır bir grup, Ege Bölgesinde Manisa, Muğla, Uşak, Kütahya bir grup oluşturmaktadır.

Şekil 1. Hiyerarşik kümeleme analizinde yeniden ölçeklendirilmiş birleşik küme uzaklıkları (Dendrogram)

Şekil 2. Bir Birimlik Mesafede İllerin Benzerlik Kümeleri

Dendrogramda iki birimlik mesafede genelde birbirine komşu il grupları birleşerek küme sayısı 25'e düşmektedir (Şekil 3). Özellikle Karadeniz, Orta Anadolu, Doğu Anadolu ve Batı Anadolu'da il gruplarının birleştikleri görülmektedir.

Şekil 3. İki Birimlik Mesafede İllerin Benzerlik Kümeleri

Üç birimlik mesafede birbirine komşu grupların birleşimi devam etmekte ve küme sayısı 13'e düşmektedir (Şekil 4). Genel olarak Batı Anadolu, Orta Anadolu, Karadeniz ve Doğu Anadolu belirgin grup olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında Güneydoğu Anadolu, Ortadoğu

Anadolu ve Marmara bölgelerinde parçalı bir kümelenme olmaktadır. Bu mesafede Hatay Marmara grubuna benzerken, Sakarya, Kocaeli ve Osmaniye hala tek başına bir küme olarak kalmaktadır.

Şekil 4. Üç Birimlik Mesafede İllerin Benzerlik Kümeleri

Dört birimlik mesafede Marmara bölgesindeki grup Batı Anadolu ile, Adıyaman ve Kilis güneydoğu Anadolu grubu ile, Sakarya, Kocaeli ve Osmaniye illeri ise kendi aralarında birleşerek küme sayısı 8'e düşmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Dört Birimlik Mesafede İllerin Benzerlik Kümeleri

Beş birimlik mesafede Batı Anadolu ile Doğu Anadolu grubu birleşerek küme sayısı 7'ye düşmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Beş Birimlik Mesafede İllerin Benzerlik Kümeleri

Altı birimlik mesafede Sakarya, Kocaeli ve Osmaniye'den oluşan grup Batı Anadolu grubu ile birleşerek küme sayısı 6'ya düşmektedir (Şekil 7).

Şekil 7. Altı Birimlik Mesafede İllerin Benzerlik Kümeleri

Yedi birimlik mesafede Düzce ve Zonguldak illeri Karadeniz grubu ile birleşerek küme sayısı 5'e düşmektedir (Şekil 8).

Şekil 8. Yedi Birimlik Mesafede İllerin Benzerlik Kümeleri

Dokuz birimlik mesafede Batı Anadolu ile Doğu Anadolu grubu birleşerek 50 ilden oluşan büyük bir grup meydana getirmekte ve küme sayısı 4'e düşmektedir (Şekil 9).

Şekil 9. Dokuz Birimlik Mesafede İllerin Benzerlik Kümeleri

On yedi birimlik mesafede ise genel olarak Karadeniz Bölgesi illeri kendi aralarında, diğer iller ise kendi aralarında grup oluşturmakta ve küme sayısı 2'ye düşmektedir (Şekil 10). Karadeniz Bölgesi'nin coğrafi ve müzik kültürünün ayrı özellikler taşıdığı anlaşılmaktadır.

Şekil 10. On Yedi Birimlik Mesafede İllerin Benzerlik Kümeleri

Türk halk müziği eserlerinde kullanılan coğrafi kelimelere göre yapılan benzerlik analizine göre en anlamlı Türk halk müziği bölgelerinin dört birimlik mesafede oluştuğu belirlenmiştir. Dört birimlik mesafede oluşan benzerlik kümeleri coğrafi bölgeler ve Türkiye İstatistik Bölge Birimleri sınıflaması dikkate alınarak incelendiğinde; Batı Anadolu, Orta Anadolu, Doğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz olarak 6 bölgeye ayrıldığı belirlenmiştir (Şekil 11). Aynı zamanda Kocaeli, Sakarya ve Osmaniye kendi aralarında, Zonguldak ve Düzce ise kendi arasında daha küçük ayrı bölgeler oluşturmaktadır. Bu bölgelerden de anlaşıldığı gibi, fiziki coğrafya özelliklerinin benzer olduğu bölgelerde, insanlar mekanı kendi kültür birikimine bağlı olarak benzer şekilde kullanmakta ve buna bağlı olarak benzer sosyo-ekonomik bölgelerde benzer kültürler ortaya çıkmaktadır. Benzer coğrafi ve kültürel özelliklere sahip alanlarda ise Türk halk müziği sözleri de benzer olmaktadır.

Şekil 11. Türk Halk Müziği Eserlerinde Geçen Coğrafi Kelimelere Göre Türk Halk Müziği Bölgeleri

6. Sonuç ve Tartışma

Türk halk müziği, adından da anlaşılacağı üzere halkın içinden çıkmış, halka mal olmuş, halkı anlatan ve halkı tanımlayan bir müzik türü olup, söylendiği yörenin fiziki ve beşeri özelliklerinden önemli ölçüde etkilenmektedir. Türk halk müziği fiziki coğrafya özellikleri ve beşeri hayatla çok yakından ilgili olup Türk halk müziği ile coğrafya kavramları arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkiyi gerek türkülerde geçen coğrafi kelimelerin dağılımından, gerekse müziksel özelliklerin yöreler ve bölgelere göre benzerlik veya farklılıklar göstermesinden anlamaktayız. Bu benzerlik ve farklılıkların temelinde mekânsal (coğrafi) özelliklerden kaynaklanan farklılıkların olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye Radyo Televizyon Müzik Dairesi yayınlarında bulunan ve Türk halk müziği notalarına dayanarak, Türk halk müziği sözlerinin coğrafi özelliklerden nasıl etkilendiğini, yani halk müziği eserlerinin şekillenmesinde coğrafyanın ne ölçüde etkisinin bulunduğunu tespit etmektir. Araştırmada daha çok Türk halk müziği eserlerinde geçen coğrafi kelimelere göre illerin benzerlikleri üzerinde durulmuştur. İllerin benzerlik düzeylerini belirlemek için *hiyerarşik kümeleme (kluster) analizi* uygulanmıştır. Hiyerarşik kümeleme sonuçlarını göstermede *dendrogram yöntemi* kullanılmıştır. İller arasındaki benzerlik mesafesi aglomeratif hiyerarşik küme analizi ile hesaplanmıştır. Bu çalışmada *Pearson yakınlık matrisi* kullanılarak iller arasındaki yakınlıklar da tespit edilmiştir.

Hiyerarşik kümeleme sonuçlarını göstermede kullanılan dendrogram incelendiğinde, kullanılan veriler bakımından birbirine en çok benzeyen iller 1 birimlik mesafede grup

oluştururken, birbirine en az benzeyen iller 25 birimlik mesafede bir araya geldiği tespit edilmiştir. Türk halk müziği eserlerinde kullanılan coğrafi kelimelerle yapılan benzerlik analizine göre en anlamlı Türk halk müziği bölgelerinin dört birimlik mesafede oluştuğu belirlenmiştir. Dört birimlik mesafede oluşan benzerlik kümelerinin Batı Anadolu, Orta Anadolu, Doğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz olarak 6 bölgeye ayrıldığı belirlenmiştir. Bu bölgelerden de anlaşıldığı gibi, fiziki coğrafya özelliklerinin benzer olduğu bölgelerde, insanlar mekânı kendi kültür birikimine bağlı olarak benzer şekilde kullanmakta ve buna bağlı olarak benzer sosyo-ekonomik bölgelerde benzer kültürler ortaya çıkmaktadır. Benzer coğrafi ve kültürel özelliklere sahip alanlarda ise Türk halk müziği eserlerinde kullanılan coğrafi kelimelerin benzerlik gösterdiği belirlenmiştir.

Kaynaklar

- Arseven, V. Türk Halk Müziği'nin Ezgisel Yapısı Üzerine. Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları 20, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi 5, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri III. Cilt, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1977.
- Atılğan, H. Doğu ve GDA Bölgemizdeki Türkülerimizin Müzik Yapısı. V. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence, Seksiyon (Oturum) Bildirileri T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları 1872, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları 248, Seminer Kongre Bildiriler Dizisi 55, 1997.
- Batur, S. Açıklamalı Örneklili Türk Halk Edebiyatı. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi (1. Basım), 1998.
- Bell, T. L. ve M. M. Gripshover. Pop goes the geographer: Synergies between geography and popular culture. In *Popular Culture Studies across the Curriculum: Essays for Educators*, ed. R.B. Browne, pp. 89–103. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, Inc. 2005.
- Birdoğan, N. Notalarıyla Türkülerimiz. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, Acar Matbaacılık Tesisleri (1.Baskı), 1988.
- Carney, G. O. Music geography. *Journal of Cultural Geography* 18 (1): 1–10. 1998.
- Çakar, Ş.Ş. Türk Müziği Teorisi ve Makamlar. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 3684, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi:1294, Devlet Kitapları Müdürlüğü, 2004.
- Dilçin, C. Örneklerle Türk Şiir Bilgisi. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları:517. Türk Hava Kurumu Basım Evi İşletmeciliği, 2004.
- Doğanay, H., Anlamı, Tanımı, Konusu ve Felsefesi Bakımından Coğrafya İlmi Hakkında Bazı Düşünceler. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 16, (25):1-43, 2011.
- Ford, L. Geographic factors in the origin, evolution, and diffusion of rock and roll music. *Journal of Geography* 70 (8): 455–464. 1971.
- Güngör, N. Arabesk Sosyokültürel Açından Arabesk Müzik. Ankara: Bilgi Yayınları (2. Basım), 1993.
- Güven, M. Doğu Anadolu Halk Oyunlarına Coğrafyanın Etkisi. V. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence, Seksiyon (Oturum) Bildirileri, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları 1872, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları 248, Seminer Kongre Bildiriler Dizisi 55, 1997.
- Güzel, A., Torun, A. Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Akçay Yayınları, 2005.
- Hudson, R. Regions and place: Music, identity and place. *Progress in Human Geography* 30 (5): 626–634. 2006.

- Karabulut, M., Gürbüz, M. Coğrafya'da Sayısal Tekniklerin Kullanılması. Türk Coğrafya Kurumu Coğrafya Kurultayı Bildirileri (9-12 Temmuz 2002). Gazi Kitabevi:281-286.
- Koç, S. İllerin sosyo-ekonomik özelliklere göre sınıflandırılması. Çukurova Üniversitesi 5.Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu (Bildiri), 2001.
- Kong, L. Popular music in geographical analysis. *Progress in Human Geography* 19 (2): 183–198. 1995.
- Macit, M., Soldan, U. Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı. Ankara: Grafikler Yayınları:24, 2005.
- Morgan, J. Popular culture and geography education. *International Research in Geographical and Environmental Education* 10 (3): 284–297. 2001.
- Özbek, M. Folklor ve Türkülerimiz. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş. (3. Basım), Özener Matbaası, Yayın No:91, Kültür Serisi:7, 1994.
- Shobe, H. Ve Banis, D. Music Regions and Mental Maps: Teaching Cultural Geography, *Journal of Geography*, 109:2, 87-96.2010.
- Smith, S. J. Beyond geography's visible worlds: A cultural politics of music. *Progress in Human Geography* 21 (4): 502–529. 1997.
- Şahin, M. Türk Halk Müziğinde Coğrafi Motifler ve Türküler Atlası. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2010.
- Tümertekin, E. Özgüç, N. Beşeri Coğrafya İnsan-Kültür- Mekân. İstanbul: Çantay Kitabevi, 1997.
- Tümertekin, E. Özgüç, N. Beşeri Coğrafya İnsan. Kültür.Mekân. İstanbul: Çantay Kitabevi, 1998.
- Türk Dil Kurumu. Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları Sayı:293. TTK Basımevi, 1969.
- Türk Dil Kurumu. Sözlükler. <http://www.tdk.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?>,2012.
- TRT Müzik Dairesi Yayınları THM repertuarı 1-4440 arası tüm sözlü eserler ve 1-500 arası tüm sözsüz eserlerin notaları.
- White, B. D. ve F. A. Day. Country music radio and American culture regions. *Journal of Cultural Geography* 16 (2): 21–36. 1997.

Extended English Abstract

Turkish folk music, as its name implies, is a kind of music that has come out of and belonged to the public has significantly influenced from the way it defines the physical and human features of the areas where it is sung. Turkey, located in Anatolia, and hosting a variety of civilizations throughout the history, has a greatly rich culture.

Turkish folk music which is one of the sorts of music in Turkey has literary and artistic features as it has been a part of a long standing tradition of folk songs and sung with the accompaniment of the poems belonging to Turkish folk literature. This kind of music which has managed to find a position in such a lot of scientific branches as literature, history, religion, philosophy, sociology and folklore is an important human resource including a wide range of geographical areas and also constituting in a long period of time and differs environmentally according to the regions and areas in Turkey.

In the west, despite the fact that there have been a diversity of studies conducted by geographers in order to put out the relationship between music and space, there has barely been any research or study related to this point in Turkey. Geography which is a science of space as well examines the events spatially. At this point, Turkish folk music that is affected mainly from the spatial features can be analyzed with regard to the study methods and perspectives on Cultural Geography. Therefore, when a detailed study is performed it can be found out that there is a close relationship between Geography and Turkish folk music even if it seems that the former and latter is unrelated from each other.

The purpose of this study is not only to determine to what extent Geography has an effect on how the Turkish folk music works that are based on the notes in the Music Department of Turkish Radio Television Institution publications have been formed or how this kind of music's words are affected from the geographical features; but also it is to define the areas of Turkish folk music.

In the study, the geographical words existing in these works are classified in accordance with the provinces, by the way of scanning 4440 of the oral Turkish folk music works, including Azerbaijan and Kirkuk, that are available in TRT repertoire. While determining the geographical words in Turkish folk songs, it has been made use of the electronic dictionary in Turkish Language Institution besides that the words that are directly related to the science of Geography have been inspected. These folk songs consist of the words describing such features as the characteristics of physical geography, socio-cultural structure, types of economic activities, kinds of animals, acts of heroism and bravery, place names, administrative and military structure, the units of measure, time, direction and astronomical information. It has been defined how many times these geographical words are mentioned in the folk songs of each province. In terms of providing more accurate results of the statistical analyses, no matter how many times a geographical word is referred to, in a Turkish folk song, it has been regarded as it has been done(referred to) only once. Moreover, the classified folk songs in TRT repertoire have been distributed equally to all of the provinces of the region and areas being stated from Eastern Anatolian Region, the Eastern Black Sea Region to Aegean Region and the others. In these folk songs 35748 geographical words have been mentioned totally and 3131 of them are composed of unique ones. When the geographical words in Turkish folk songs are classified according to their topics, it has been determined that in such categories as, hydrological features, plants and flowers, topography, climate and especially agricultural activities have been used more geographical words than any others. Many of these geographical words in question give statistically wrong results because of the reference in few provinces. For this reason, the first and the most mentioned 250 words in Turkish folk songs have been used in the study. Moreover, in TRT repertoire a negligible number of folk songs registered in some provinces as well as a great number of them lead to some problems in statistical analysis. These problems decrease the strength of commenting on such features as district or regional comparison, interaction, similarity and differentiation. In order to eliminate this issue, the number of geographical words in Turkish folk songs have been proportioned with the total number of folk songs of each province and these proportions have been included in statistical analysis. Although Turkish folk songs are effective in a greatly extensive area, it has only been dealt with the ones that have been sung on the border of Turkey.

In the study it has been remained faithful to the notes of TRT music department whereas the others have been out of evaluation. It has been tried to determine the level of similarity among the provinces according to the geographical words in Turkish folk songs. At this point, the *analysis of hierarchical clustering (cluster)* has been applied in terms of determining the level of similarity among the provinces. In this clustering analysis of the proximity or distance to each other during the composition of the groups is taken into account. While this process is in progress, it has been made use of the Plaid Euclidean Distance and matrix of Pearson Proximity. *Dendrogram method* has been utilized for indicating the results of the Hierarchical Clustering. It has been made use of the SPSS Windows 11.0 program for statistical calculations, and ArcGIS 9.1 software for mapping the obtained results

Because Turkish folk music is closely related to the characteristics of physical geography and human life, it has a tight relationship with geographical concepts. It is understandable from both the geographical distribution of words and the musical features showing similarity or differing according to the regions. It is thought to have been differentiations stemming from the spatial or geographical features in the base of these similarities and differences.

According to the similarity analysis made by using the geographical words in Turkish folk music works, the most meaningful areas of Turkish folk music have been composed of four units of range from regions. The Cluster of similarity that has consisted of four units of range has been determined to be divided into 6 regions or zones as Western Anatolia, Central Anatolia, Eastern Anatolia, the Middle East Anatolia, Southeastern Anatolia and the Black Sea. As it is crystal clear from these zones, in the areas where the physical geography is similar to each other, the people use the space in similar way to their cultural backgrounds and as linked to this, similar cultures emerge in the areas where a socio economical similarity exists. In other words, it has been determined that the geographical words used in the works of Turkish folk music show similarity in the areas that have similar geographical and cultural features.